

Alla byråkratiers fasa

Fritänkaren

alternativ oberoende kulturtidskrift

för litteratur, musik och film,

Nr. 21 Maj 1994.

Andra Årgångens nr. 7

Redaktör, stilistisk bearbetare och ansvarig utgivare: Christian Lanciai
Brev och bidrag mottages tacksamt, t.o.m. anonyma och pseudonyma.

Innehåll i detta nummer :

Fritänkarens urspårning	2
Stort insändarforum (med bl.a. Yngve Ulfhammer, Owe Svahn, Leif Maxius, Doktor Sandy, Johannes B. Westerberg)	2
Malplacerad (dikt av Claes Lindgren)	3
Tårar (dikt av Carina Gustavsson)	4
Parians Bön, av Mästerhunden Fidelio	5
Henning Enedals minnesafton (GSS)	5
Valborg '94 (Lund)	6
En vanlig typisk nobelpristagare (Erik Axel Karlfeldt)	7
Filmer (bl.a. "Germinal" och "Lille Buddha")	8
Tjajkovskijs mystiska död (nu är vi där igen!)	8
Skillnader mellan Tjajkovskijs och Beethovens Pathétique	10
Fallet Baruch Goldstein (Hebron 25 februari)	10
Samtal i Jerusalem, del 5	11
Om "Israels röst" från Haifa	13
Ett evigt familjedilemma (med bl.a. Alfred de Musset)	13
Litterär annons	14
Höjden av hederlighet (Föreningen för de Mänskliga Rättigheterna)	14
Larry Shue och Bettys pensionat (teater)	14
Gotisk historia, del 21, av John Bede	14
Nya indiska turer, del 7	18
Rapport från Tibet, del 11	20

På beställning kan såväl tidigare nummer som enbart tidigare artiklar och följetongavsnitt erhållas. Utom inom Sverige distribueras tidskriften även till de flesta andra länder i Europa samt några i Asien och Amerika och numera på svenska och engelska.

Göteborg den 6 maj 1994.

Fritänkarens urspårning

Läget var definitivt bortom all kontroll i och med nummer 12 i september 1993. I detta nummer övergavs Fritänkarens inställsamma publikflirteri för att i stället svämma över alla breddar i massiv volym, utmanande tyngd och prövande tätskrift. Från början har det visat sig angeläget att sortera i det inkomna drunkningsdödshotande materialet samtidigt som vi försökt hålla oss till principen att inte lämna någon insändare obeaktad. Tyvärr har dessa motsatser omsider visat sig oförenliga. Vi är härmed tvungna till att sovra bland insändarna så att hädanefter tyvärr ej allt inkommande material kan räkna med publicering, bearbetning eller ens kommentering.

I detta nummer förekommer alla våra professionella medarbetare för första gången tillsammans - och för sista gången, då en är avgående. Samtidigt tar vi tillfället i akt att för sista gången medtaga samtliga inkomna insändare.

Stort insändarforum

"...din förvisso helt unika tidskrifts intellektuella stringens och elitism är obestridliga; de mångfacetterade discipliner den faktaspäckat penetrerar är mer än imponerande, som också oräddheten och den moraliska resningen.

Du producerar ju den i en närmast självförbrännande, osannolik takt! Och "tryckfelen" är kusligt obefintliga...

Som negativ kritik kunde ju anföras en del verklig gallimatias eller oklarheter, ibland påkostande pratighet och den utjämnade "Det Bästa"-stilen. Allt detta väger dock lätt jämfört med de obestridliga förtjänsterna. Alltså: bästa tack för ett tryckalster som en gång kommer att bli en kulttidning!"

- bonde i Finland.

Vår vän vet vad han talar om, då han själv är poet. Vi tackar för de berömmande orden. Anledningen till de nästan obefintliga tryckfelen är att vi inte använder någon ordbehandlare. Dessa inbjuder till slarv, varför man i de flesta dagstidningar exempelvis lägger märke till hur samtiden varken längre tycks kunna stava eller dela ord. Fritänkaren kommer till genom manuell skrivmaskin och dupliceras för hand. Detta är helt enkelt det billigaste och lättaste sättet.

Yngve Ulfhammer i Göteborg har tillskrivit oss ett öppet brev. Han är sedan 6-7 år prenumerant på Mikael Roséns tidskrift "*Adoremus in Aeternum*" som han finner mycket läsvärd och intressant. Därför har han häpnat inför Fritänkarens angrepp på Mikael Rosén, som han menar att har rätt att försvara sin katolska tro och även att kritisera andra religioner inklusive judendomen. "Debatten borde väl gälla huruvida judarna utgör ett hot mot den katolska tron eller inte."

Fritänkaren frågar sig genast hur drygt 10 miljoner judar i världen skulle kunna tänkas utgöra ett hot mot drygt 500 miljoner katoliker i världen. En religiös tro kan väl knappast utgöra ett hot mot en annan religiös tro såvida den inte tillgriper tvångskonverteringsmetoder, vilket visserligen den katolska kyrkan vidtagit mot judar men vilket knappast judar någonsin har tillgripit mot katoliker.

Sedan skrivelsen inkom har vi för Yngve Ulfhammer försökt redogöra för såväl herr Mikael Roséns otvetydiga antisemitism som vår därav resulterande konflikt med hans antisemitiska tidskrift i katolsk förklädning.

Ett annat öppet brev i frågan kommer från *Leif Maxi*us i södra Frankrike nära Carcassonne i katharens gamla hemtrakter, de kättare som under 1200-talet trodde på bl.a. reinkarnation och som därför utrotades av dominikanerna såsom hopplösa och fördömda kättare. Brevet vänder sig till Mikael Rosén, och vi emotser med spänning dennes svar, om det blir något.

Doktor Sandy skriver emellertid följande:

"Vad jag måste vända mig emot i din högst beundransvärda nya engelska tidning är hur du favoriserar judarnas och arabernas monoteism, den ensidiga guden utan variationer, den hopplösa enkelriktningen mot bigotteri, diktatur och den inskränkta intoleransens återvändsgränd. Den kristne guden har åtminstone tre ansikten, men det finns ingen värre fälla för mänskligheten och filosofin än monoteistisk nationalegoism. Men märk väl - jag är ingen ateist. Allt jag menar är: Se upp för religionen! Det är en blindgång utan slut som i allmänhet är destruktiv för mänskliga relationer.

- doktor Sandy, (för närvarande i Bukarest.)

På ett nästan liknande sätt manar även *Johannes B. Westerberg* till ansvar:

"Käre Christian, Jag beklagar att din scientologiska insändare inte ville ha mitt svar tillgängligt för alla i 'Fritänkaren', i synnerhet som mycket i mitt svar var allmängiltigt och nyttiga synpunkter för många tänkande människor. Kanske insändaren kan tillåta en publicering om du redigerar svaret något?

Nu till din viktiga fråga: hur kan jag kombinera reinkarnationstanken med materialism och påstå att det ena inte utesluter det andra? I anslutning till detta kommer även din insändares frågor om buddhistisk elevation och existens utanför kroppen och så vidare. Spörsmålen har med varandra att göra.

Det finns ingenting som säger att man *måste* återfödas enligt reinkarnationstanken. Hur många som helst som lever nu kan i sitt nuvarande liv vara inne i sin sista inkarnation. I och med döden skulle därmed alla band vara klippta mellan livet och dem själva för evigt, och vad som sedan skulle följa skulle helt vara deras egen ensak och inte längre ha något med denna världen att göra. Många hinduer och buddhister önskar och vill att deras nuvarande inkarnation vore den sista och att döden därmed skulle vara ett definitivt slut på eländet.

Å andra sidan har vi ansvarsfrågan. Många som inte alls skulle behöva det återkommer ständigt i nya inkarnationer för att de känner *ansvar* för världen och därför inte kan släppa den. Inom denna kategori finner man många samhällsbyggare och konstruktiva stöttepelare för världsordningen, och vanligen är de inte ens medvetna om sin ansvarsmotivation själva utan avvisar reinkarnationstanken och iklär sig rollen av materialister. Inom denna kategori finner man många 'förklädda' bodhisattvor, alltså sådana som har tillgänglighet till Nirvana men som föredrar att fortsätta i eländet på jorden av medlidande med människorna.

Därmed är reinkarnation och materialism inte alls oförenliga med varandra. Däremot måste man till området 'verklighetsflykt' hänvisa sådana som finner nöje i att syssla med elevationsövningar och existens utanför kroppen. Sådana 'ego-trippar', som man skulle kalla det, och som alltför många sysslar med på fullt allvar och

seriöst går in för, är ingenting annat än en strävan bort från det mänskliga ansvaret och leder vanligen eller åtminstone ej sällan i destruktiv och framför allt självdestruktiv riktning. Då är omedvetna bodhisattva-materialisters levnadsriktning betydligt mera konstruktiv och andlig.

Kim har kanske meddelat dig att jag försvunnit in i något okänt hippiekollektiv någonstans norrut, men var inte orolig. Jag ser till att jag får dina brev, och vid behov svarar jag på dem.

Med många hälsningar, J."

På egen begäran upphör *Owe Svahn* att höra till den inre kretsen av våra medarbetare. Vi försäkrar honom att ingen har angripit någonting i någon av hans tre förekommande artiklar i nr. 9 och 11. Varifrån han skulle ha fått att han angripits av några av tidningens 'obalanserade läsare' är oss fullkomligt obegripligt. JBW har en gång ifrågasatt någon av herr Svahns synpunkter men aldrig angripit något i hans artiklar. Hans avgång torde dock närmast bero på meningsskiljaktigheter i kultursmak, då herr Svahn föredrar popmusik och modern arkitektur mot Fritänkarens högre strävande värderingar.

Även vår mångårige vän A.J. har sagt upp prenumerantskapet utan angivna skäl sedan han fått det ekonomiskt bättre ställt. Han hör till våra äldsta och högst värderade vänner, då han i egenskap av litteraturkunnig boksamlare städse utgjort en unik moralisk stödjepunkt för vår verksamhet och då vi lärt oss mycket av honom. Hans uppsägning verkar dock något knarrig och nyckfull, och Fritänkaren är kanske inte någonting för sura gubbar.

Malplacerad

Som en fisk i mitten av Sahara,
som en ko på fjällets höga topp;
malplacerad känner jag mig vara,
som en valross i en kaffekopp!

Som en pytonorm på Nordkalotten,
som en ödla mitt i Grönlands is,
som en luffare inför en flott en,
som en svensk i hjärtat av Paris.

Som en katt bland idel hermeliner,
som en knarkare på kungens slott,
som en snögubbe när solen skiner,
som på kvällens bal en hottentott!

Malplacerad tycker jag mig vara,
som en konstig sorts anomali,
som en Kaspar Hauser mitt i Skara,
som en främling, vilken jämt får tji!

- *Claes Lindgren.*

Tårar

Tårar ha stelnat,
och vreden har lagt sig som en taggig sköld.
Din skuld kom ur en varig böld.
Jag stod i helvetets lågor
med tusentals obesvarade frågor.
Skulden du ville dela lika.
Jag tog emot - jag gav vika.
Din skuld är numera min.
Nu är den min, så ta och försvinn!

För tårar har stelnat
och vreden har lagt sig som en taggig sköld.

- *Carina Gustavsson.*

"Väl bättre lyssna till den sträng som brast, än aldrig spänna en båge." (Snorre Sturlason)

"Väl bättre våga ett tärningskast, än att slockna med tynande låge." (Verner von Heidenstam)

"Väl bättre att vara ett överkast, om man ändå låge."

- *Parians Bön, av Mästerhunden Fidelio.*

Henning Enedals minnesafton

Den anordnades av Göteborgs Skrivarsällskap (GSS) och visade sig bli en i allo lyckad tillställning. Talrika poeter uppläste egna alster och andras (naturligtvis främst Hennings), och starkast av alla utmärkte sig Eva Lindgren. Alla närvarande var goda vänner till Henning som uppskattat dennes goda egenskaper av poet, diktläsare och levnadskonstnär som världen och samhället förkastat. Anmärkningsvärd var diktaftonens prägel av djupaste allvar blandat med utsäglig melankoli, sorg och saknad kryddad med svart humor och lyrisk musik, teatraliska framträdanden och innerlig gemenskap. Vi världens förkastade poeter hör samman, och Henning har blivit något av en symbol för oss. Dikternas innehåll präglades av döden, av sjukhusvistelser och -interiörer, av inlagda mentalvårdspatienters skildringar av sig själva som inlagda mer eller mindre som sillar eller strömningar med kanske surströmning som följd, bitterheten och allvaret var ej utan distans och humor, och de svåraste 'patienterna' hade de muntraste och viktigaste poängerna.

I ett samhälle som inte tål att sanningar sägs, som inte tål att höra mentalsjukhuspoesi, som inte tål att självmord diskuteras öppet och som inte tål att se sig själv i spegeln har vi poeter med erfarenheter av sanningar som Hennings en viktig uppgift, nämligen att inte sticka under stol med den kunskap som samhället

helst vill begrava levande. Denna kunskap är om blomman som tränger genom asfalten trots dubbel asfaltering av det naturliga.

Där sanningar ej får sägas är det desto viktigare att de sägs.

Valborg '94

Årets välbehövliga Valborgshälsokur ägde som vanligt rum i Lund och genomfördes på sedvanligt vis under energiskt inmundigande av ädla vätskor samt dito hälsokost och under dito energiskt utmundigande av ädel konversation jämte övrigt som ädla känslor föder närmare bestämt musik. Förtruppen var i år klent beskaffad till antalet, vilket blev detta årets Valborgs problematik, då även huvudtruppen sedermera visade sig vara klent beskaffad till antalet när det gäller damer: hälften av herrarna hade glömt sina damer hemma, eller hade dessa med våld avhållit sig själva jämte sina män från Valborgsfirandets välbehövliga hälsokur? Mysteriet torde ej kunna lösas omgående.

Problematiken belyses genom följande vederhäftiga statistik: årets förtrupp bestod av 4 personer mot förra årets 9, och huvudstyrkan bestod av 17 personer mot förra årets 23, av vilka endast 6 var damer. Denna slagsida förbättrades något mot slutet då avslutningslunchen kunde locka hela 13 personer mot förra årets 10 av vilka två faktiskt var damer utan sina män.

När församlingen började ankomma den 30 april visade sig förtruppen redan vara tämligen ankommen, då förtruppens tappra fyrklöver kvällen innan redan hade avverkat 7 vinflaskor jämte ett obestämt antal snapsar och därför spätt ut det hela med ett obestämt antal kannor kaffe jämte därtill balanserade mängder punsch varefter ytterligare ett okänt antal vinflaskor småningom hade deklarerats tomma. Till nästa år rekommenderade årets förtrupp att nästa års förtrupp skulle utgöras av hela huvudstyrkan.

Annars förlöpte hälsokuren utan incidenter. I år kunde varken några mardrömsföljetonger konstateras eller andra magstarkheter såsom blottade knän, bortglömda kostymer, laxberg eller någonting annat. Jannes tal om kvinnan var i år icke helt till kvinnans fördel varför talet poängterades vara *om* kvinnan och icke till för undvikande av tvetydigheter. Fjolårets protokoll föredrogs utan förvecklingar då samtliga närvarande totalt hade glömt allt som däri föredrogs. Talet till talet bestod mest av en nyttig påminnelse om att till badbyxor använda hängslen om man är över 50 år och av manligt kön. Starkast av talen var emellertid doktor Jans tal till mannen, som han med bestämdhet hävdade att han inte hade något minne av att ha lovat hålla för ett år sedan. Han bestod uppgiften väl med att romantiskt skönmåla den manliga kroppens hela härlighet från hjässa med eller utan hår via armhålur och ljumskar ned till hälsens och tårnas hemlighetsfulla mysterier. Han hade lyckats med att skildra en ung romantisk kvinnas syn på den maskulina kroppen med alla de ljuva självbedrägerier sådant till äventyrs kan medföra.

Hälsokurens mest anslående incident inträffade när det drog sig mot midnatt och samtliga deltagare behagade sitta kvar i källaren för att där hålla i sina kaffekoppar. Problemet var att lokalens enda piano förelåg två våningar högre upp. Då det ej gick att få publiken till pianot försökte man få pianot till publiken, varvid en besynnerlig baxning av pianot ner för trapporna inleddes av det ojämnt antalet tre män, vilkas tillstånd och fakulteter vid den tidpunkten kunde ifrågasättas. Efter baxning av pianot en halv våning fastnade det i trappan där denna beskriver två 90-graders svängar på kort avstånd från varandra utan marginaler. Utom pianot fastnade även

ett mansben, och under den närmast påföljande krisen kunde ingen komma upp eller ner för trappan eller förbi pianot. Omsider vaknade publiken i källaren upp till situationens allvar, pianot baxades åter upp till utgångsläget, och publiken infann sig till avnjutandet av gluntar, Åkes traktering vid pianot, italienska serenader och smäktande Wienermelodier.

Sålunda kunde hälsökurens helgd varken störas av pågående oroliga val i Sydafrika, av det faktum att Roger Pontare kom på 13-e plats i Eurovisionsfestivalen eller av andra pågående krampaktiga kval i bl.a. ishockey-VM. Pianobaxningen med hotande simultanrivning av huset visade sig vara av mycket större publiktilldragande intresse lokalt än alla världens övriga kvalificerat dåliga underhållningar.

En vanlig typisk nobelpristagare

Erik Axel Karlfeldt (1864-1931) är den enda som någonsin tilldelats nobelpriset i litteratur efter sin död. Detta unika förhållande måste väcka vissa frågor: vad var det som var så unikt med Karlfeldt, att han förunnades en ära som varken Strindberg eller Fröding, Tolstoj eller Ibsen, Somerset Maugham eller Graham Greene, Stefan Zweig eller någon annan någonsin har undfått?

Detta väcker ens förhoppningar och förväntningar inför Karlfeldt, och när man sedan läser hans samlade dikter - ungefär 250 till antalet - måste man fråga sig: Var det allt?

Inför ett närmare studium måste man medge att det är inget fel på Karlfeldt. Formellt är han en perfektionist, språket är oantastligt, rytmiken och rimtekniken är fulländade, hans ordkonstnärskap är utan vank, men sedan är det inte mycket mer utom pålitligt intagande idyller från Dalarna.

Karlfeldt skrev aldrig något kontroversiellt och stötte sig aldrig med någon. Förgäves söker man hos honom en Strindbergs dramatiska glöd och stridbarhet, en Frödings mustiga humor och otroliga förmåga att levandegöra och fatta djupet av allting genast, en Lagerlöfs djupa människokänedom och sagomagi, en Karin Boyes förfinade intelligens eller en Runebergs homeriska värme. Karlfeldt har ingenting av det som utmärker hans största kollegor och som höjer dessa över honom.

I stället finner man en förfinad blankpolering intill slätstrukenhet. På sitt sätt är Karlfeldt den mest konventionella av alla svenska skaldar. Allt är oantastligt och odiskutabelt som en molnfri himmel, allt är rent intill sterilitet, det finns inte en enda fluglort i tillrättalaggningen av det hela, och det är fulländat oteatraliskt som Grönköping. I Karlfeldts värld finns det inget utrymme för Lagerlöfs skurkar och alkoholister, för Strindbergs energiska gräl, för Frödings konkreta väckelser, för Lagerkvists tvivel, för Topelius fantasi eller för någonting annat än den fullständigt tillrättalagda idyllen.

Med andra ord, ingenting som väcker någon enda obehaglig känsla, en fullständigt tillrättalagd författare som bara skriver behagligt, en oantastlig gentleman utan en enda svaghet, en som inte bråkar med någon - den perfekte nobelpristagaren.

Därför är han den ende som någonsin tilldelats detta litteraturpris efter sin död.

Filmer

Aktuella filmer på biograferna är *"Lille Buddha"* och *"Germinal"*. Den franska mastodontfilmen, den mest påkostade i Frankrike någonsin, har enastående gruvscener att uppvisa och följer Émile Zolas stora roman ganska samvetsgrant, men allt som inte tilldrar sig i gruvan verkar ganska ytligt och blaserat. Av skådespelarinsatserna är det väl Anny Duparay (känd från *"Tous les matins du monde"*) som tilldrar sig det största intresset som den gradvis ihjälplågade Cathérine. Även Renaud, den manliga huvudrollen, spelas övertygande, och filmen är trots allt sevärd.

Bertoluccis *"Lille Buddha"* väcker liknande kritiska känslor. Alla scener i Indien med filmatiseringen av Siddharthas liv är utsökta och kan man inte se sig mätt på, medan hela den övriga historien är påfallande platt och intetsägande i jämförelse. Lama Norbu är den enda karaktären av intresse (utom Keanu Reeves som Siddhartha) och alla scener med denne tibetanske buddhist är värdefulla, medan resten är slöseri med tid och pengar. Varför filmar Bertolucci banala skyskrapemiljöer i Amerika när han kan göra en så utsökt filmatisering av Siddharthas liv i Indien? Bertolucci har visuella förtjänster men har svårt för att göra någonting av karaktärer annat än just genom visuella medel.

Intressantare än båda dessa filmer var i så fall tre gamla klassiker på televisionen. Carol Reeds tidiga *"The Girl in the News"* är fortfarande en slitstark klassiker trots 55 år på nacken och fortfarande tänkvärd och olidligt spännande som thriller på ett outslitligt ämne: dödshjälp. En ung sköterska råkar ut för att två av hennes gamla patienter dör och anklagas för dödshjälp medan hon i själva verket råkat ha haft en sådan otur att den ena begick självmord (utan att det kunde bevisas) och den andra mördades av sin fru med hjälp av betjänten.

John Frankenheimers bästa film är fortfarande *"Fången på Alcatraz"* med Burt Lancaster som den gripande huvudpersonen, en livstidsfånge som vänder sitt liv i konstruktiv riktning genom att bli en burfågelspecialist. Den mest gripande scenen är när hans mor förkastat honom och han super sig full på 96-procentig alkohol och öppnar alla luckorna till sina fågelburar och säger till sina fåglar: "Mina vänner, jag ger er illusionen av frihet!"

Ett annat gripande öde är general Gordon av Khartoum. Historien filmatiserades 1966 av Basil Dearden med Charlton Heston som den melankoliske generalen, som hellre offerar sitt liv i Alamostil än går med på att Sudan faller för en muslimsk fanatikens blodiga våldsherravälde. Filmen är något romantiserad men gör åtminstone rättvisa för hur general Gordon troligen uppfattade sig själv. Tyvärr kan dock televisionen knappast göra denna storslagna färgsprakande storfilm rättvisa. Rollen som den fanatiska Mahdin, den blodige muslimske ledaren, var väl Laurence Oliviers sista lysande storfilsroll innan han började åldras alltför märkbart, medan den nu 90-åriga Sir John Gielgud, Oliviers främsta teaterival i 50 år, står på scenen och håller ännu.

Tjajkovskijs mystiska död

Detta tycks bli ett ämne för evig spekulation. Hans eventuella självmord förnekades kategoriskt från början av dem som stod honom närmast, medan det alltid funnits de som betraktat hans självmord som en självklarhet, men dessa har alltid fått anstränga sig för att få vatten på sin kvarn, och för några år sedan tycktes

de ha fått in en fullträff därvidlag genom avslöjandet av Tjajkovskijs homosexuella relation med en släkting till tsaren (Alexander III). "Äntligen ett klart motiv till Tjajkovskijs självmord!" jublade de och fyllde världspresen med tacksamt skabrösa skvallerspalter. Tyvärr måste vi till alla dessa gamars stora besvikelse nu också komma med ett alternativt motiv till hans eventuella självmord.

Faktum kvarstår, att de homosexuella förbindelserna ej kan bevisas då dokumentation saknas, hur säkra somliga än må vara på att bevis en gång funnits. Man kommer ej heller ifrån att brodern Modest var den som stod Tjajkovskij allra närmast och kände honom allra bäst. Hans bestämda förnekande av broderns eventuella självmord är omöjligt att bortse ifrån. Även Sergej Diaghilev och nästan alla andra stora samtida och närstående förnekade det och var tvärsäkra. Men det bör påpekas, att eftersom Modest och Diaghilev båda kände till det här med homosexualitet, så var det som de egentligen bara förnekade så envist och tvärsäkert det, att Peter Tjajkovskij skulle ha begått självmord av homosexuella skäl. Ingen har någonsin kunnat förneka att Tjajkovskij kunde ha gjort det av andra skäl.

Därmed är vi framme vid förklaringen av Tjajkovskijs alternativa motiv till hans eventuella självmord. Detta motiv är helt och hållet musikaliskt, men det börjar 1890 med skilsmässan från madame de Meck. Hon säger upp den ekonomiska och platoniska förbindelsen med honom utan att ange det rätta skälet, medan de skäl hon i stället anger är rena bluffen, vilket han får veta. Hon skriver att hennes affärer gått dåligt så att hennes pension till honom måste upphöra, så adjö, adjö, medan hon i själva verket bara vill dö i fred med sin döende älsklingsson som hon känner att hon har försummat för sitt engagemang i Tjajkovskijs liv. Genom andra vägar får Peter veta att hennes affärer aldrig varit bättre, han lämnas därmed i ett stort vacuum av bara frågetecken och får aldrig veta hela sanningen. Samtidigt skriver han operan "Spader Dam" full av olycklig kärlek och självmordspathos, där båda huvudpersonerna begår självmord, den ena fullkomligt i onödan.

När Tjajkovskij tre år senare avslutar "Pathétique-symfonin" känner han, på samma sätt som Mozart inför sitt Requiem, att verket bara handlar om döden och att den död det handlar om är hans egen. Tjajkovskij känner sig förbrukad, han har ingenting mera att ge, och även hans vänner ger akt på hur sliten och exalterad och ovärldslig han verkar, som om han definitivt var redo att "kila vidare" så fort Pathétiquesymfonin genomförts. Den genomfördes den 16 oktober 1893 med Tjajkovskij själv som dirigent. Han var kritvit i ansiktet, ögonen hade en märklig, feberaktig glans, och han verkade helt frånvarande och omedveten vid ovationerna efteråt. Några dagar senare blev han sjuk, och här är det en oavvislig möjlighet att han drack det berömda glaset okokt vatten bara för att skynda på det hela. Han dog den 25 oktober, nio dagar efter Pathétiquesymfonins uruppförande.

Han hade då i hela sitt liv lidit av oavbrutna depressioner och nervsammanbrott. Hans hypernervösa läggning hade fått honom att åldras mycket hastigare än normalt, och vad han framför allt lidit av under hela sitt liv var hans samtids likgiltighet för hans musik. Han fick aldrig något rättvist erkännande under sin levnad. Han fick aldrig något gensvar och gehör för sin musik i samma grad som han själv lade ner all sin ansträngning och hela sitt känsloliv i den. Det att aldrig någon verkligen förstod och reciprocerade hans känslor frustrerade gradvis ihjäl hans känsliga själ.

Denna musikaliska bakgrund till ett eventuellt inte direkt genomfört självmord men dock påskyndande av döden håller vi för mera sannolik än någon senare framspekulerad intrighistoria om hans homosexuella kontakter utpressningar och påtryckningar. Även härvidlag är Tjajkovskij ett parallellfall till Mozart, vars död den

stackars hederlige och oskyldige Salieri får skulden för än i våra dagar 200 år efter Mozarts aldrig helt utredda men dock eventuella självmord.

Skillnader mellan Tjajkovskijs och Beethovens "Pathétique".

Beethovens "*Sonate Pathétique*" inleds med sitt absolutaste dödliga allvar, som sedan splittras av ett fullkomligt revolutionerande tonspråks överväldigande furioso, i vilket det dödliga allvaret då och då gör sig påmint för att avsluta denna sats av musikaliska orgier. I den andra satsen blir karaktären en helt annan: den långsamma satsen i Ass-dur är Beethovens kanske mest lugna, behärskade och harmoniska någonsin. I sista satsen återkommer moll-tonarten men i uppsluppen och charmfull melodik, som till och med på ett ställe övergår i en kort fuga i dur. Man kommer inte ifrån, att ingenting av den första satsens dödliga allvar återstår ens i minnet när den sista satsen sprudlande klingat ut i ljuset.

I Tjajkovskijs stora symfoni är formuppbyggnaden den motsatta. Den första satsen blir trots sitt hisnande känslodjup och kataklysmatiska utbrott dock aldrig mer än melankolisk, den andra satsen är synnerligen harmonisk trots ett mer allvarligt betonat mellanspel, och den tredje satsens genialiska upptornande konstruktion är ingenting annat än en segerrik triumfmarsch. Sedan kommer den fjärde satsen.

Den är uppbyggd mera av känslor än av musik, och den skärande melankolin förvärras hela tiden genom intensifiering av innerligheten. Slutligen rasar allting ut i en bedövande undergångsstämning som är digrare än Beethovens allvarligaste stunder. Hos Beethoven är allvaret alltid väl behärskat och angeläget, men hos Tjajkovskij kan aldrig några känslor återhållas, och det förtvivlade allvaret urartar i total morbiditet och fullständig uppgivenhet.

Här är således skillnaden: Beethoven bemästrar krisen och leder mörkret genom stormarna ut till klarhet och solsken, medan Tjajkovskij inte ger sig förrän han lyckats ge tragedin ett så tragiskt slut som möjligt. Beethoven är en gryning, men Tjajkovskij är en afton.

Fallet Baruch Goldstein

När den ofattbara tragedin inträffade i Hebron den 25 februari visades det i alla nyhetssändningar i hela världen hur denne hebré med berätt mod mördade 30 araber när de höll gudstjänst och hur alla hebréer som kände Baruch Goldstein framhöll denne som en god jude. Mycket mer fick inte världen veta om saken.

Hade man frågat litet närmare om omständigheterna kring denna massaker och kring denna mördare hade man snart funnit ett märkligt förhållande: inte en enda person som någonsin känt Baruch Goldstein hade någonsin kunnat säga eller tro något ont om honom. Inte en hade någon annan uppfattning än att han var en god människa och läkare. Då uppstår frågan: hur kunde en så otvivelaktigt god människa bli till en massmördare?

Det framgår att han under sina tolv år som läkare i Israel räddade många judars och arabers liv. Han hade hustru och fyra barn och var känd av alla som en respekterad och behaglig fridens man. Först efter den 13 september 1993, dagen för Osloavtalet om ett självständigt Palestina, började hans personlighet visa förändringar då han såg fler och fler av sina vänner och bekanta bli mördade av arabiska terrorister. Flera av dessa dog i hans egna armar. En av dessa var Mordochai

Lapid, som dog i hans armar och efterlämnade en änka med tretton barn - de skulle ha varit fjorton, men även Mordochais son blev mördad. De judar som Baruch Goldstein såg falla offer för arabisk terrorism efter avtalet den 13 september lär ha varit ett 30-tal, och det blev några för mycket. Baruch Goldstein drevs till vanvett av helt mänskligt förklarliga skäl.

Sådana bakgrundshistorier tas av någon anledning aldrig upp av massmedia - en av massmedias huvudregler är ju att all rapportering måste vara underhållande, varför den måste bli lika ytlig som bristfällig. Ej heller rapporteras det någonsin om judiska självmordsfall. 1993 förekom det 38 fall av självmord bland judiska soldater. En sådan statistik om något vittnar om behovet av fred, men allt fler i Israel lutar (efter den 25 februari) åt åsikten att freden är en dröm som aldrig helt kan förverkligas fastän man är beredd att betala vilket pris som helst.

Samtal i Jerusalem, del 5.

Den stora sabbatsutflykten gick tillsammans med 50 andra resedeltagare från alla fyra skandinaviska länder i buss till Juda öken, Jeriko och Döda Havet. Den första anhalten var ett skräckställe som man aldrig hade väntat sig att man skulle behöva drabbas av i Israel: "*Elvis Presley Inn*" eller Elvis-platsen, där förfriskningsplatsen utvändigt och invändigt pryddes och dominerades totalt av Elvis Presley-bilder. Han stod till och med staty utanför krogen i vit marmor i obscen kroppsställning med mikrofonen i munnen, som i Las Vegas. Elvis! Av alla dårar! Att möta en sådan offentlig och etablerad idoldyrkan av just honom och det strax utanför världens heligaste stad för tre världsreligioner!

Det började bli verkligt intressant när bussen började ringla sig ner för de smala gamla vägarna österut från Jerusalem. Landskapet blev allt ödsligare och ljusare samtidigt som solen blev allt skarpare och alla moln från himlen försvann. Höjdskillnaden mellan Jerusalem och Jeriko är 1100 meter, och nedstigningen är ganska brant, då avståndet bara är cirka 35 kilometer. På vägen passerade vi ett ortodox kloster, Sankt Georgs anrika kloster från tidig medeltid och huvudkloster för georgianerna, till vilken orden även Johannes (Westerberg) har hört, fastän han har starkast band med munkarna på Athos. Vi kunde bara betrakta klostret på avstånd, ty detta var beduinernas land, och de ansatte oss så fort vi steg av bussen. 50,000 beduiner lever alltjämt som nomader i Israel och vägrar överge sin fader Abrahams vandrande livsföring, och de har protesterat vilt mot att Israels militär velat upprätta väldiga baser i Negevöknen, som alltid varit ett fritt land för beduinerna. 60,000 beduiner har Israel lyckats locka till bofasthet och till att fastna i konsumtionssamhället med dess enkelriktade fällor av borgerlighet och materialism utan utgång eller någon väg tillbaka.

I Jeriko besökte vi utgrävningarna av den hittills äldsta påträffade staden, den 24e i ordningen av de Jerikostäder man grävt fram på en och samma plats. Den äldsta var från 6000-7000 före Kristus och alltså världens äldsta stad, och en kvinnlig brittisk arkeolog hade grävt fram världens äldsta torn, som påträffats intakt från denna stad långt under den nuvarande marken. Från samma ställe hade man in mot Juda öken i väster utsikt mot ett annat grekiskt-ortodox kloster från 500-talet på platsen där Jesus enligt traditionen fastade 40 dagar i öknen och frestades svårt till att överge sitt kall. Från samma ställe hade man utsikt över ett av de första palestinska flyktinglägren från 1948, som numera äntligen var övergivet men fortfarande talande som spökstad. Hit hade palestinierna flytt på eget bevåg eller övertalade av

släktingar eller drivna därtill av det längre kriget 1948. Jordanien hade vägrat ta emot dem av det skälet att de hade rätt till sina hem i Israel, men ur Israel hade de flytt, och de hade inga hem att återvända till. Så blev de det olyckliga vapen i båda ländernas händer mot varandra eller ett offer för båda ländernas oförsonlighet, medan de tvingades leva i själsförödande sysslolöshet och bara kunde odla sitt hat, så att många blev blinda terrorister. I 9000 år har Jeriko varit omtvistat och utsatt för oräkneliga belägringar och erövringar och ligger i dag mera i händelsernas centrum än någonsin.

Därifrån for vi utmed Döda Havet för att få avnjuta ett bad längst i söder, där Israel har sitt Las Vegas nära Sodom. Stället är utan tvekan kanske världens mest säkert hälsobringande kurort. Genom att det är den lägst belägna platsen i hela världen (400 meter under havsnivån) kan man sola hur mycket som helst utan att bli bränd. Luften är ytterst syremättad, och klimatet är subtropiskt men torrt och därför idealiskt. Döda Havets salthalt är 34% (alltså tio gånger mer än exempelvis Medelhavets 3%), och man känner hur välgörande dessa salter är så fort man börjar försöka bada. Min far, som under sina sista femton år förgäves sökte efter effektiva kurorter i Italien och Jugoslavien mot sina knän och andra krämpor och aldrig blev nöjd hade kanske funnit sitt rätta paradiset här vid Döda Havets sydända. Men platsen är avlägsen och svårtillgänglig, varför priserna måste bli därefter. En kopp kaffe med en kaka kostade 60 kronor (20 shekel).

Själva badandet är en historia för sig. Man kan inte vada, för plötsligt kan man inte längre sätta ner fötterna på botten då benen tvingas till ytan av vattnets flytkraft. När man sålunda maktlös finner sig tvingad till att flyta som en kork kan man heller inte simma, för man flyter för högt uppe på vattnet. Man känner sig mycket fånig och dum när man trots all sin simkunnighet är hänvisad till att behöva vara lika otymplig i vattnet som en badboll. Det enda man kan göra är att guppa. Till nöds kan man med händerna paddla sig mycket långsamt fram i någon riktning, men benen är totalt odugliga. Man kan inte ens trampa vatten då detta är fåfängt: man flyter ändå. Följaktligen är det löjligt nog omöjligt att drunkna i detta hav.

Efter denna besynnerliga belägenhet som badgäst att känna sig helt handikappad till följd av en fullkomligt absurd och överdriven flytningsförmåga, begav vi oss upp till Masada, denna kanske en av världens ensligaste platser. Här hade Herodes den store på sin tid byggt två stora slott åt sig och alla sina familjer med två väldiga romerska badinrättningar och två hela byar av bara förrådsmagasin plus ofattbart snillrikt konstruerade gigantcisterner för samlandet av vatten, för att han skulle kunna ta sin tillflykt med sitt hushåll till en säker plats ifall han skulle berövas makten. Han garderade sig alltså mot alla eventualiteter, vilket han hade goda skäl att göra, då han troligen var sin tids både mest hatade och grymma maktmänniska. Han behövde aldrig använda Masada som försäkrad tillflyktsort. I stället blev Masada det sista fästet för judarnas sista kamp mot romarna i kriget 66-70, och som alla vet slutade den kampen med de cirka 1000 judarnas kollektiva självmord efter år av belägring: de ville dö fria och såg ingen annan utväg. När romarna snopna hittade alla liken stälpte de ner liken i ett schakt utan att begrava dem, och där påträffades alla dessa lik fortfarande obegravda c:a 1900 år senare, varpå de äntligen fick en anständig begravning, var och en för sig. Svarta korpar kretsar ständigt kring Masada, liksom över Warszawahettot och i Londons Tower, och de har väl gjort så ända sedan Masadatragedin utspelade sig för 1920 år sedan.

Senare tog grekisk-ortodoxa munkar stället i besittning på 500-talet och byggde en vacker bysantinsk kyrka i skuggan av Herodes palatsruiner, men alla dessa munkar massakrerades till sista man av araberna, när dessa kom på 600-talet.

Vi passerade även Qumran-grottorna men stannade ej för att besöka dem. Man vet ännu ej om esséerna gömde undan sina skrifter i dessa grottor i panik när romarna nådde dem efter Jerusalems förstörelse år 70, eller om de avsiktligt placerade alla dessa rullar här helt enkelt för att dessa var kasserade och inte behövdes längre, då de ständigt producerade nya som var finare. Men man vet, att dessa esséer var judendomens fredligaste sekt under Jesu tid, före och efter, och att de alla, just för att de inte gjorde något motstånd, hänsynslöst och urskilningslöst massakrerades av romarna, varpå de alla och hela sekten försvann.

När jag träffar rabbi Yohanan igen, om jag gör det, skall jag fråga honom om detta.

Vi är mycket tacksamma för "Israels röst" utgiven i Haifa på norska och tyska, ett behjärtansvärt skandinaviskt nyhetsblad, som förmedlar en direktkontakt med Israel till skandinaviska och tysktalande länder, som är helt ideellt och vars fortsatta verksamhet vi å det varmaste vill uppmuntra och rekommendera.

Ett evigt familjedilemma

En klient har vänt sig till Fritänkaren med ett personligt klagomål: "Hur kommer det sig att allt det värsta i livet alltid måste komma från ens egen familj? Vad har man gjort för att förtjäna sin egen familj, när allt vad den gör bara är dårskap och misstag, misslyckanden och felsteg? Har detta med Karma att göra?"

Liksom Job inte rådde för sina egna olyckor kan ej heller en familjemedlem hållas ansvarig för andra familjemedlemmars misstag, i synnerhet inte om hon själv blir offer för dem. I sådana sammanhang brukar ett citat av *Alfred de Musset* framhållas:

"Alla män är lögnaktiga, vankelmodiga, falska, skrytande, hycklande, högmodiga eller fega, föraktliga och cyniska; alla kvinnor är trolösa, konstlade, fåfänga, nyfikna och fördärvade, och världen är blott en kloak, där de vanskapligaste vidunder kräla och vrida sig under berg av smuts...."

Vi avhåller oss från att gå vidare in i debatten.

Litterär annons

Fritänkarens redaktion har tillgång till opublicerat skönlitterärt material omfattande ett obegränsat antal noveller, ett obegränsat antal romaner, ett obegränsat antal dikter, ett obegränsat antal dramer från en till fem akter samt ett obegränsat antal litteraturhistoriska essayer från alla tider. Alla dessa litterära arbeten är värda publicering för bevarande och allmän kännedom, varför vi annonserar efter förlag som kan vara intresserade av utgivning. Våra olika författare har själva förgäves sökt efter förlag i 25, 15 eller något annat mindre antal år.

Svar till Fritänkaren.

Höjden av hederlighet

En dam fick dåligt samvete och gick till polisen. Där avslöjade hon att hon hade kört mot rött ljus för en vecka sedan.

"Jaha," sade polisen. "Fanns det några vittnen?"

"Nej, inga vittnen alls. Jag var helt ensam."

"Jaha, och vad vill ni att vi ska göra åt det då?"

"Ja, eftersom jag körde mot rött ljus så måste ni väl ta körkortet ifrån mig."

Här frågar man sig vad som var riktigt för polisen att göra. Skulle han ta körkortet ifrån henne, eller skulle han skicka hem henne och låta henne få behålla sitt dåliga samvete?

Tyvärr var polisen i detta fall en formalist som kunde sina paragrafer, så han tog körkortet ifrån henne, och hon gick nöjd hem med frid i sitt samvete.

Tyvärr visade det sig sedermera att hon hade ljugit, att hon inte varit ensam utan haft en släkting med sig i bilen, som kunde vittna om att hon inte hade kört mot rött ljus men tänkt att hon kanske hade kunnat göra det av misstag då hon ibland hade stunder av färgblindhet.

Det sägs att hederlighet varar längst, men vad hjälper hederlighet om man inte är förnuftig? Och ibland är det nog hederligare att vara ohederlig, inte minst när släktingar är inblandade som kan bli lidande genom någons oförnuftiga hederlighet.

(med tack till Föreningen för de Mänskliga Rättigheterna.)

Larry Shue och Bettys pensionat

Larry Shue (1946-85) var bara 39 år när han omkom i en flygolycka men hann ändå skapa och producera en del minnesvärda pjäser, bland vilka "Bettys pensionat" just nu drar fulla hus på Göteborgs Folkteater. Pjäsen heter egentligen "Utlänningen" ("*The Foreigner*") och handlar om hur en tråkig och uttråkad stackars toffelhjärte hamnar på ett pensionat i den amerikanska södern. Han är allergisk mot människor och går med på sin ofrivilliga semester på pensionatet bara om han slipper tala med folk. Problemet löses genom att han får spela rollen av utlänning, som inte kan ett ord engelska. Härav uppstår en burlesk teater, då pensionatet är föremål för ett antal intriger inte minst från Ku Klux Klans sida, och den stackars utlänningen hamnar mitt i händelsernas centrum genom allt vad han får höra och veta utan att någon förstår att han förstår.

Evert Lindkvist spelar den tacksamma huvudrollen av en nolla som blir en personlighet genom att han får en roll att spela, men även alla de övriga skådespelarinsatserna är berömliga, kanske främst Örjan Landström, som får den tacksamma uppgiften att försöka lära den stackars utlänningen hans modersmål.

Ett värre drama stundar här, när sagan om Oden tillspetsas mot slutet. Han befinner sig som bäst i landsflykt troligen i Marstrand, medan stämningen bland det förtryckta folket vänder till hans fördel....

Gotisk historia, del 21, av John Bede.

Han kunde klara sig ensam på ön, och han såg gärna att alla hans tre förtrogna var upptagna med uppgifter på fastlandet. Ibland kom någon av dem ut till hans

mardrömsö och inrapporterade läget i landet. Allt tydligare blev det att de flesta av alla människor ville ha bort Odens bröder och Oden in i stället. Men Oden ville inte bli konung. "Jag tänker aldrig gifta mig och skaffa mig familj, och jag vill aldrig ha några ägodelar."

"Men tänk då på er stora släkt och ert trogna folk! Tänker ni överge dem alla och allt livets goda för att leva på svältkost här ute helt allena och under en evigt mulen och stormig himmel?" frågade hans vän.

"Lämna mig i fred!" svarade Oden. "Jag vill ingenting ha med makten att göra!" Och han var obeveklig.

Emellertid såg allt ut att lyckas för Odens broder Leif. Folket var med honom, och han var med folket och för Oden och ville avstå från gården till Odens förmån. Det kunde dock inte undvikas att Leifs bröder med tiden fick veta om Leifs svek mot dem. För sent försökte Leif fly och ge sig av från gården. Han infångades av sina bröder vid grinden, och de stack genast ut ögonen på honom. Sedan uttänkte de det långsammaste, grymmaste och plågsammaste sättet att mörda honom på. De lät honom undergå alla deras snillrikt uttänkta tortyrmedel innan han dog, och det värsta av dem var det sista, när de inför hans ihjälplågade kropp tog in hans lille son Karl att bevittna den slutliga tortyren. Och de sade till den späde sonen: "Se så din far får lida för hans bror Odens skull, som beslagit honom så med trolldom att ingenting längre kan rädda honom!" Pojken blev då hysterisk och rusade mot sin döende fader, men hans farbröder infångade honom, och fastän de för att råda bukt med hans hysteri både bakband honom och munkavlade honom inför faderns närvaro, som skrek vilt och ropade: "Vad tar ni er till med min son!" måste de föra ut den lille Karl då pilten var så helt från sina sinnen att de trodde han skulle gå åt. Efter detta bröt Leifs sista motstånd samman. Det enda han ännu kunde göra i livet var att lura dem en sista gång. Just när de skulle genomföra hans definitiva likviderande på det mest förödmjukande och kränkande sätt visade det sig att han redan hade dött: han hade själv lyckats lämna sin kropp innan hans bröder lyckats genomföra den yttersta kränkningen.

När Leif var död tog de förargade hans kropp, red in i byn med den och kastade den nakna döda kroppen åt byns hundar. Sedan inledde de en massaker på alla människor de kom åt. "Alla måste dö," sade de sinsemellan. "Endast vi är präktiga nog till att få leva i denna världen. Alla människor måste dö utom vi." Och sålunda begynte en massflykt av alla bygdens många människor. De flydde åt alla väderstreck, åt norr, väster, söder och över havet åt öster.

Efter tre år nådde nyheten om allt detta den åldrande Oden. Då sade han: "Nu är måttet rågat!" Och han började sejda. "Kom, ormar och myror, kom stickande getingar och steklar, kom giftiga larver och paddor! Ryck ut, ni vargar och björnar, mina vänner, och alla ni järvar och rävar, vampyrer och fladdermöss, råttor och vesslor, lodjur och vildkattor! Ryck ut, drag ut från er vildmark, ur era hålor och grottor, fram ur er underjord, och översvämma min hemgård och Uppsalen! Smyg er alla dit och dröp och förgör alla mina förbannade levande bröder och alla deras tjänare och hantlangare!"

Och se! Ormar och ödlor, paddor och råttor, lekattor och alla världens vilddjur samlades i massor och drog alla mot Uppsalen. Alla dök de upp på Odens familjs hemgård samtidigt, och de översällade allt. De stang Odens bröder, de frossade i deras kött, de åt upp dem till sista märke, och ingen enda av alla de onda slapp undan. Varenda en av Odens bröder och deras vänner snokade ormarna och råttorna reda på och åt upp dem med hull och hår. Och när ingenting mer fanns kvar av det förfärliga skräckregementet drog de alla bort från gården igen och försvann till skogs

samma väg som de kommit. Och inte en skelettdel låg kvar i bygden som vittnade om att där någonsin existerat någon ond människa.

Samtidigt lät Oden övertala sig av sina närmaste till att återvända till sitt fädernearv. Han lämnade sin ensliga mareldsö, de klippor i havet som varit hans fängelse och hem nu i sju år; och när han gick ombord på skeppet som skulle föra honom åter till fastlandet sade han: "Farväl, mardrömsland och mareldsstränder!"

Han reste först till Aidas nerbrunna gård, som hennes ättlingar redan hunnit bygga upp på nytt i ännu finare skick än förut. Han knäföll vid Aidas grav och grät där länge och ville inte resa sig på tre dygn. Sedan bjöd han ömt farväl åt alla de goda och leende mänskorna där, som alla var Odds och Aidas avkomlingar. Och för Oden var de alla som bröder.

Han färdades sedan på ett vackert draksmyckat fartyg med tjugo man upp för den forsande älven. Förbi de värsta katarakterna måste de bära fartyget. Omsider kom de ut på ett stilla leende blått och fagert hav. Ett vänare vatten hade Oden aldrig sett. Och de färdades österut över den.

Mitt i den ändlösa sjön stack en väldig halvö ut från land söderifrån. Oden bad att få gå i land där och bedja. Han gick ensam upp för halvöns högsta berg och sjönk där på knä och bad till Gud. Då förmörkades himlen av ett par svarta mäktiga fågelvingar. De cirklade runt Oden och sänkte sig ner mot honom. Oden kände igen fågeln som gjort honom enögd. "Kommer du för att ta även mitt andra öga nu?" frågade Oden örnen.

"Nej," svarade örnen. "Jag kommer blott för att varna dig. Den dag du tar hand om ditt fädernearv och gör dig själv till konung som dina fäder, från den dagen skall evig olycka vila över dig, din familj och hela ditt folk och alla som talar samma tungomål som du. Detta är den enda varning du får. Bliv aldrig konung!"

"Men någon måste vara konung över detta folk och detta land."

"Din gode bror Leif har efterlämnat en son, som är den enda överlevande medlemmen av alla dina bröders många och stora familjer."

"Vad heter han?"

"Han heter Karl, ty redan vid födseln såg han ut som en riktig Karl. Gör honom till konung i stället för dig själv. Han skall bli den förste i en lång härlig rad av duktiga käcka Karlar som bara skall ge heder och ära åt konungatiteln. Men akta dig och akta ditt folk och ditt rike för att se som konung den enögde Oden."

Och därpå flög örnen sin kos. Oden stannade ännu länge på kullens topp och tänkte över framtiden innan han åter steg ned till de sina i båten och fortsatte färden.

Han reste till häst över ändlösa skogar och vidder och färdades över oändliga vatten och sjöar till skepps, och till slut kom han fram till sitt hem. Alla människor prisade, jublade, lovade och var utom sig av lycka och glädje när han kom till synes. De kantade den väg han red fram längs på sin svarta mähr, och de hurrade alla och var utomordentligt glada. Det var bara Oden själv som ej var glad. Den gamle mannen i sin trasiga klädsel, sin dystra slokhatt, sitt långa gråvita hår och sitt långa gråvita skägg, som han inte kapat på många år, såg enbart sorgsen ut. Men plötsligt när han red där fram så syntes han höja på huvudet. Han blickade upp emot solen, och där sågs en fågel komma flygande. Det var en väldig mäktig grann kungsörn, och den kretsade där uppe och släppte inte Oden med blicken. Så började den närma sig, och när den var inom hörhåll började den ropa, och endast Oden förstod dess ord. Han klev av hästen, betraktade oavbrutet örnen och lyssnade. Och örnens budskap var :

"Bliv konung, Oden! Bliv konung för en dag, men icke längre! Och se till ditt testamente!"

Och därefter flög kungsörnen bort. Oden var förbryllad. Vad menade örnen?

Då kom en man fram och ropade: "Död åt brodermördaren!" Men mannen tystades genast ner och kördes bort, och alla mänskorna ropade: "Leve vår konung, vår fridsfader!"

Och den dagen såg han åter sitt hem och den fagra Uppsalen, och han tog allting i besittning. Och han mottog titeln Konung, allt enligt fågelns ord, den kungligaste av alla rovfåglar.

Han träffade även den lille tolvårige Karl, som fick sitta i hans knä. Och han sade inför alla närvarande i Uppsalen: "Denne skall bli konung efter mig. Honom allena tillkommer allt vad jag äger och har efter min död."

Han kunde dock inte glömma mannen som kallat honom brodermördare. Men han var en brodermördare, och han tänkte: "Ack, om ändå de dödat mig i stället för jag dem!" Och han grät bittert.

Hans närmaste vän var den trogne Rutger. Rutger allenast kände till alla Odens hemligheter, och endast Rutger kände till den allra hemligaste av dem. Detta var runorna. Oden hade uppfunnit dem under de många långa trista åren på marstrandsön och skaffat sig så stor färdighet i dem och utvecklat dem så långt att han till och med upptecknat de viktiga händelserna i hela sin familjs historia. När han suttit och gråtit över sitt och sina bröders öde en hel afton och en halv natt, anade han vad örnen menat med sina ord om 'konung för en dag' och 'testamentet'. Han hade råkat örnen tre gånger och skulle aldrig råka den mer. När morgonljuset sakta började spridas över den östliga sommarhimmeln kallade Oden till sig Rutger och sade:

"Se, här är mitt livs arbete, mina runor. Endast du känner till deras hemlighet. Bliv Karls målsman och invig honom i dem."

Rutger var förvånad och förstod inte meningen men såg tårar komma fram från Odens öga och hörde Odens darrande röst:

"Det var allt, Rutger. Godnatt."

Och Rutger drog sig tillbaka.

Den enögde Oden drog sig även han tillbaka och satte sig i sin faders stol. Där somnade han och sov några timmar innan tuppen ropade kuckeliku. Då steg han upp och gick ut.

Han gick och hälsade på alla människor som bodde där i Uppsala by. Han mottogs varmt överallt, och alla älskade honom. Det hade gått nästan ett helt dygn sedan han blev konung. Då rusade en mörk man fram med en kniv och högg den i Odens rygg, och mannen skrek:

"Död åt brodermördaren!"

Oden föll omkull. Mannen ryckte ut kniven och begravde den på nytt i Odens hjärta. Sedan kom folk och tog hand om mannen. Oden levde ännu när Rutger och lille Karl kom fram till honom. Oden smekte lille Karls kind. Så sade han med en vandrande blick på alla omkring sig: "Allt är lidande." Så dog han i Rutgers armar, sin trognaste tjänares famn.

Just då nådde solen sitt högsta läge på himmelen. Oden hade arbetat hela morgonen. Han hade varit kung i en dag. Och ingen såg örnen som svävade högt uppe i himmelen och som efter Odens bortgång skriande flög bort och försvann emot öster.

Forts. i nästa nummer: *Legenden om Oden.*

(En läsare har framhållit det löjliga i att diktaren till ett så oskyldigt verk som 'Gotisk historia' gömmer sig bakom en pseudonym. Det är kanske löjligt men mycket engelskt: de flesta engelska författare av betydelse har gjort detsamma från Walter Scott till Nevil Shute och har ibland envisats med att bibehålla anonymiteten intill slutet. Här är det kanske på sin plats att anföra en märklig instruktion från författaren:)

"Käre Christian, Din översättning är så förnämlig att jag skulle vilja råda dig till följande:

Allt eftersom du avverkar sidorna vill jag be dig att du förstör dem som du redan har översatt. *I prefer to have it your way in Swedish than my way in English.*

Detta är min befallning, om du vill fortsätta med projektet." (*John Bede*)

Alltså kan vi inte presentera det engelska originalet, och 'Gothic History' förekommer inte i den engelska upplagan av Fritänkaren.

Nya indiska turer, del 7.

Naturligtvis blev Calcutta en enastående höjdpunkt men tyvärr också en vändpunkt. Dagen därpå (efter en rehabiliterande riktig bengalisk frukost - och vilka läckerheter!) var jag helt slutkörd, och vanliga överansträngningssymptom började visa sig. Aptiten tog slut, magen vände sig, man orkade ingenting, och det hör även till saken att det tyvärr inte finns något syre i Calcutta. Hela den 30 timmar långa tågresan till Madras låg jag som ett paket och orkade inte ens titta ut en enda gång. Matmältningsapparaten var kvaddad, i stället för naturliga funktioner hade man i ändan en inbyggd lavemangsspruta som sprutade åt fel håll när den själv ville, och runt en sjuk västerlänning i Indien samlas genast gamarna. Konduktörerna skulle ha extra betalt för att jag alls fick åka med, lustiga bengaler ville hålla i mig whisky som den enda verkningsfulla medicinen, andra stal min plats, ens svaghet var bara skäl till att förakta en sådan där vit förtryckare, det går an att bli sjuk i Indien om man inte reser ensam, men om man reser ensam bör man inte bli sjuk i Indien.

I Madras var det fullbokat i stationens alla vilorum och gästsängar, och att i ett prekärt tillstånd ge sig ut på stan (Indiens fjärde stad med fyra miljoner invånare, stort som Rom,) för att börja leta hotell var inte att tänka på. Det var bara att resa vidare.

Efter denna långa dag av enbart tribulationer slog det mig plötsligt, att det var precis ett år sedan den traumatiska aids-konferensen hos doktor Singh i Varanasi, som avbröts av hans sista epileptiska anfall, vilket medförde döden. Sedan dess hade även Max Chablon gått ur tiden. Det var nästan som om jag hade doktor Singh med mig och flåsande i min nacke. Plötsligt blev upplevelserna av honom så levande för mig igen, och jag beklagade att vi tre som återstod av hans sällskap, jag, Kim och Johannes, inte hade kommit överens om att sammanstråla igen just denna dag för att helighålla minnet av doktor Singh. Sannolikt tänkte Kim och Johannes samma sak, och de kanske också kände doktor Singh flåsande i nacken.

Efter den rekapitulationen vågade jag inta en enkel kvällsvard av bara ris och *curd* - och vilken festmåltid det var! Åtminstone kunde jag ju äta! Och jag lämnade Madras för andra gången utan att ha fått se dess Thomaskatedral (där aposteln Thomas är begravd) men med tämligen gott intryck av det smidiga och välordnade Madras.

Förvånansvärt många hinduer är helt negativt inställda till nobelpriset. En bad mig till och med framställa det förslaget till Svenska Akademin att upphöra med att dela ut det. I viss mån har de rätt i sin argumentering. De menar att Alfred Nobel instiftade sitt pris bara för att plåstra över sitt dåliga samvete - han hade ju bara gjort sin förmögenhet på T.N.T. som framför allt gav vapenindustrin luft under vingarna och inledde hela bomb-eran. Dessutom menar man i Indien att framför allt litteraturpriserna har missbrukats, då alla världens bästa och mest klassiska författare aldrig fått mottaga dem (som Tolstoj, Tjechov, Gorkij, Conrad, Greene, Graves, Maugham, Zweig, Ibsen, Strindberg, Waltari, Feuchtwanger, Brecht, Moravia, Wells, Shute, m.fl.). En indier som förde denna argumentering stödde sig på en artikel av Irving Wallace, där denne författare intervjuat nobelkommittémedlemmar och fått överraskande svar av dessa på varför just klassiker som ovanstående förnekats priset: de var för gammalmodiga, för konservativa, de passade inte medlemmarnas smak, dessa hade någonting personligt emot dem - allt kom fram utom sakskäl.

Mitt främsta försvar för nobelpriset är att det lyckligtvis finns ett alternativt nobelpris, som utdelas just som kritik och protest mot missbruk av det stora nobelpriset. Dessutom kan framför allt fredspriset försvaras, då faktiskt genom detta pris många välförtjänta idealister fått ett stort tack som lön, såsom moder Teresa av Calcutta, Dalai Lama, Henri Dunant och en oändlig skara i en lysande församling av mänsklighetens hjältar. Om litteraturpriset har misslyckats i många fall så kompenseras detta av hur ofta fredspriset har lyckats.

Många andra hinduer kan aldrig bli kloka på varför västerlänningar reser till Indien. Många ställde mig frågor som: "Varför kommer ni till detta eländiga land när ni har det så mycket bättre hemma hos er? Vad finns det för er att hämta i detta helvete?" Och jag får höra åsikter om att Gandhi och Nehru var dårar som kämpade för att få bort engelsmännen när engelsmännen skötte landet mycket bättre än hinduerna: de höll ju ihop ett indiskt imperium som överträffade både Akbars och Ashokas, medan splittringen i Indien, Pakistan, Ceylon, Burma och Bangla Desh bara lett till kriser och krig som engelsmännen ensamma kunnat undvika. "Engelsmännen borde ha varit glada åt att få slippa Indien med all dess hinduiska oreda. I stället kommer ni tillbaka som multinationella företag och hippies, som om ni inte hade fått nog av oss redan."

Frågan är svår att besvara, och jag kan bara svara för mig själv. Jag tror att hela mänskligheten kan ha mycket att lära av Indien. Här finns tankar, gammal vishet, överlevnadskonst och en samarbetsförmåga som det inte finns maken till i väst. Naturligtvis existerar det indiska helvetet också, det får varje vomitageresenär minsann erfara förr eller senare och kanske mest under kvalfulla provningar på latrinen, men det finns också ögonblick då Indiens skönhet överträffar allt. Den gamle Indienveteranen Mark Tully skriver i sin bok inför en upplevelse av Ganges: "Det var ett av dessa moment då det stod helt klart för en att man aldrig någonsin skulle kunna lämna detta land." Dessa ögonblick av oändlig tjusning binder en till sig med en kraft som bara kan mottagas med total underkastelse. De inträffar sällan, men de är desto starkare.

Min enda invändning mot Mark Tullys mycket sanningsenliga, konkreta, uppriktiga och konsekvent dokumentära skildring av sitt Indien är hans depreciering av det engelska språket. Faktum är, att det är bara det engelska språket som håller ihop den indiska unionen. Det stora folkspråket hindi talas inte ens av hälften av landets befolkning, och den hinduistiska religionen kan inte heller förena landet, då muslimer, buddhister, kristna, sikher, jainister och andra inte kan acceptera hinduismen. Det är även bara det engelska språket som skulle kunna återförena till

exempel Indien med Pakistan och Bangla Desh med Västbengalen. Många hinduer strävar därefter, och all positiv strävan i Indien kräver det engelska språket. Kolonialismen och det brittiska imperiet är borta, men det engelska språket spelar en mycket större roll som internationellt språk i världen än vad någon brittisk politik någonsin gjorde. En betoning av språket hindi eller av hinduismen som religion kan bara leda till ökad splittring i Indien.

Min återhämtning efter överansträngningen i Calcutta tog tre dagar. Först mot kvällen i Bangalore den tredje dagen slutade det nyckfullt spruta, man kunde stå på benen igen, man var inte längre ett offer, spänsten och initiativet började återvända igen, och på kvällen i Bangalore kunde jag för första gången på tre dygn åter inta ett normalt vegetariskt måltid. Hur många kilo krisen hade kostat mig kunde jag tyvärr inte ta reda på, men tretton måttlösa diarréer under tre dygn kostar på. Aptiten återvände inte förrän i Goa det femte dygnet efter krisen.

(forts. i nästa nummer.)

Rapport från Tibet, del 11.

En inflytelserik person i så gott som varje familj är farbrodern, som är munk. Fastän han kanske lever någon del av året i kloster och använder mycket tid till resor har farbrodern alltid en säng stående i hemmet; det är också han som står för lärdomen i huset. Han svarar för att en av hans brorsöner, den näst äldste, utbildas till munk och att de övriga barnen får lära sig något.

Den äldste sonen vet, att när han gifter sig och ärver faderns hem och övriga ägodelar, så är det han, den näst äldste, som får den stora äran att bli munk. För de av oss som lever i länder där religionen inte har så stort inflytande är det svårt att uppskatta till vilken hög grad Himalayaborna anser att munkens liv är särskilt eftertraktat. Vi, som föds till att begära världsliga ting, har inte så mycket till övers för andligt liv. Barnen i Himalaya däremot får lära sig att respektera sina lärare, att tycka om böcker och att tänka på att livet bara är en övergående fas på vägen till fullkomning. Grunden för det andliga livet i Tibet är respekten för det skrivna ordet och att allt skrivet tas på allvar. Därmed är tibetanerna liksom judarna framför allt ett skriftens folk, och det är munken som uppbär detta ansvar. Att få bli munk är för pojkar ett stort privilegium och en stor social och andlig utmärkelse. De vet också att deras farbroder, som är munk, lever ett mycket intressant liv.

"Ett bättre liv är inte möjligt. Jag har ingen hustru, inga barn som skall ha mat, jag behöver inte arbeta på fälten eller ge mig upp i bergen för att leta reda på en försvunnen ko eller häst. Jag har inga bekymmer i världen, jag är fullständigt fri; jag har visserligen inget guld eller silver, men jag äger den största skatten av alla, som är att förstå den buddhistiska läran och dess sanna natur. Inget annat liv kan jämföras med det som är ägnat åt Dharma (insikt)."

Kineserna och några andra europeiska forskare har kallat munkarna i Tibet och Himalaya för parasiter. En sociologisk film om Ladakh, som gjordes för inte så länge sedan, har till och med framställt de nuvarande klostren som fruktansvärda instrument för utnyttjande av de fattiga. Många förstår inte att det förhåller sig precis tvärtom. Klostren är ekonomiskt fördelaktiga för alla. I själva verket finns det inte mycket jordbruksmark som lämpar sig för konstbevattning och som kan brukas. Om

jordbruken delades lika mellan barnen eller endast mellan sönerna hade på några få generationer befolkningen ökat så att valet stått mellan svält och emigration. För en jordbruksbefolkning i områden med begränsad tillgång på odlingsbar mark är det absolut nödvändigt med någon form av födelsekontroll. Frivilligt celibat tycks vara en av de bästa metoderna för att stabilisera folkmängden. Genom att ta sig an son nummer två från familjerna begränsar klostren i Himalaya folkökningen på ett naturligt sätt.

Det är ett faktum att traditionen med jättelika byggnadsverk går tillbaka till Antiken, men en elvavåningars fästning uppförd på 600-talet måste ha varit en av de första skyskraporna i världen. Vi känner väl till Potala, Dalai Lamas palats i Lhasa, som byggdes under senare delen av 1600-talet och som har 16 till 19 våningar. Vad det rätta talet än är så måste det ha varit en av de högsta och största byggnaderna i världen under flera sekler. I Europa överträffades det först 1922 av en skyskrapa i Belgien.

Det viktigaste inslaget i kulturen i Himalaya är av estetisk natur, inte ekonomisk. Så till exempel kan en dörr på sina sneda gångjärn få gnissla men ändå vara dekorerad med de mest utsökta utsirningar. I detta fall anses dörrens estetiska roll vara lika viktig som dess funktion om inte viktigare. I vår moderna värld gäller snarare motsatsen. Vi använder mer tid och pengar på effektivitet än på konstnärlig utsmyckning. När vi någon gång använder den är det som försäljningsargument för att vädja till konsumenten. Begrepp som effektiv, praktisk och bekväm har alltid företrädare framför skönhet. Så har det varit för oss sedan funktionalismen bröt igenom på 1900-talet medan vi ännu på 1800-talet också satte skönhet i första rummet. För en tibetan är ordet för lycka synonymt med skönhet medan vi numera kanske vill ersätta skönhet med bekvämlighet. Vårt skönhetssinne är tyvärr avtrubbat nästan till obefintlighet genom vår bekvämlighet, och estetik existerar knappast längre för oss. Häri ligger en av de stora skillnaderna mellan vår västerländska och den himalayiska världen.

Ett känt fenomen i Tibet är den så kallade tibetanska sjukan eller bergssjukan, som främst bergsbestigare drabbas av. I Sverige finns ett liknande fenomen som kallas för lappsjukan. Alla som bott i Lappland känner till det. Symptomet är ett beroende av närkontakt med den egna hemjorden som är starkare och svårare ju fattigare och oländigare denna hemjord är. I Himalaya yttrar sig detta fenomen bland bergsbestigare som så, att de helt enkelt ständigt måste bege sig tillbaka och bestiga samma omöjliga berg igen om de så stupar på kuppen. Många har offrat sina liv för K2 på detta sätt. Har man varit bland bergen i Himalaya är detta fenomen det verkligaste tänkbara. Det är sällsynt att en resenär till Himalaya inte till varje pris känner att han måste återvända dit. För Sven Hedin blev sjukan till en mani som ständigt drev honom tillbaka till "sin kalla brud i Asien", de tibetanska öknarna och bergen. Man är helt enkelt förlorad från det man för första gången sätter sin fot på den tibetanska högplatån. Ja, det räcker rentav av med Darjeeling eller Kathmandu, så är man fast.

- efter Michel Peissel.

Därmed avslutar vi vår tibetanska rapportering för denna gången, men det kan återkomma nya artiklar. Och som Michel Peissel säger, - har man en gång varit där så måste man bara återvända, och det är även Fritänkarens avsikt att göra så. En resa är bokad under hösten, men i dagens läge är det ännu ovisst hur resan skall klaras ekonomiskt. Vi får se.

Göteborg den 6 maj 1994